

Pokalbis su literatūrologu prof. habil. dr. Kęstučiu Nastopka

Rimantas Kmita: Pirmiausia noriu Jūsų paklausti apie lietuvių ryšius su latviais. Ar kas nors iš latvių rašytojų galėtų papasakot apie to meto literatūrinį gyvenimą Latvijoje? Kokie buvo ryšiai?

Kęstutis Nastopka.: Vienas iš tokių žmonių Latvijoje – tai Knutas Skujeniekas. Jis galėtų papasakoti apie vėlesnį laikotarpį. Kai jis grįžo iš lagerio, tai septintam dešimtmety jau lankydavosi Lietuvoj. Su juo daug kas bendravo. Lietuvių rašytojai važiuodavo į Dubultus. Ten buvo Litfondo namai, ten su Knutu Skujenieku daugiausia bendraudavom. Be abejo, būtų ir daugiau tokių asmenybių. Žinoma, dabar jau daugelio iš tų žmonių nebėra.

R. K.: Ar įvairios lietuvių rašytojų kartos bendraudavo su latviais? Avuotinia turbūt bendravo su vyresne karta?

K. N.: Taip, buvo kelios kartos. Sukovskis visus visada labai svetingai priimdavo, bendraudavo su įvairių kartų visokių pažiūrų žmonėm. O vėliau jau buvo jaunesnė karta. Kelios moterys: Daina Avuotinia, Olga Lisovska ir dar kažkuri trečia (aš dabar gerai nežinau). Jos važiuodavo į Trakus, gyvendavo kažkur Trakuos, tai jas ir vadindavo „trakas“. Latviškai „traks“ yra pamišęs ar pasiutęs. Iš vertėjų – Rullis. Jis nemažai vertė ir dabar dar verčia, nors dėl sveikatos jau turi bėdų.

Buvo ir tokių asmeniškų ryšių tarp Skujenieko ir Gedos, Bložės. Į pirmąją knygą „Lyrika ir balsai“ (latviškai – „Lirika un balsis“), kuri Lietuvoj buvo išleista, Skujeniekas įdėjo savo originalių tekstų ir poetinių vertimų (tarp jų buvo ir Bložės eilėraščių). Skujeniekas vertė gana atidžiai.

R. K.: O Leonas Briedis?

K. N.: Taip, ir Leonas Briedis. Tada iš lietuvių pusės ryšius su latviais palaikė Jokimaitis, kadangi jis mokėjo latviškai. Jis ir vertė Briedį.

R. K.: Braziūnas turbūt?

K. N.: Braziūnas – dar jaunesnis. Brūveris – amžiną atilsį jau. Tai – šita karta. Briedis – arčiau Skujenieko. Būdavo tų ryšių. Latvijoje vykdavo visokie vakarai. Lietuvių jaunieji poetai – ten. Spaudoj matyti – kronikose parašyta.

R. K.: Norėjau pokalbį pradėti nuo mokyklos laikų, klausti apie literatūrinį gyvenimą Biržuose. Jūs ten turėjote ir literatų būrelį, ir konkursų būdavo, ir rašytojai atvažiuodavo pas jus – Biržų literatus. Kas atvažiuodavo? Kaip viskas vykdavo?

K. N.: Nežinau, ar mokykloj buvo koks literatų būrelis, ar ne, bet buvo būrelis prie rajoninio laikraščio. Ten dirbo Petras Skodžius. Jis faktiškai ir būrė apie save tuos Biržų rašytojus. Ten buvo ir vyresnio amžiaus literatų, jau baigusių mokyklas. Tada įsijungiau ir aš. Būtent šitas laikraštis iš pradžių vadinosi „Biržiečių tarybinis žodis“, vėliau, rodos, – „Raudonasis artojas“, paskui – „Biržiečių žodis“. Jis ir dabar turbūt dar tebeina. Jie palaikė ryšius su Vilnium, su Rašytojų sąjunga. Vykdavo literatūriniai vakarai. Dabar aš visų, kas ten yra buvę, neišvardysiu. Kazys Saja yra buvęs. Aš tada skaičiau savo kažkada pradėtą rašyt poemą. Jis man užrašė dedikaciją – „Plunksnos broleliui“. Eugenijus Matuzevičius, kaip biržietis, berods, irgi šefuodavo. Kai mane pastebėjo, padėjo užmegzti kontaktus su „Jaunųjų“ almanachu, kuris buvo leidžiamas Vilniuje. Ten buvo išspausdinti keli mano eilėraštkai. Mes važinėdavome iš Biržų į Rokiškį, Pakruojį – į apylinkes. Tas provincijos literatūrinis gyvenimas buvo gana gyvas. Gal šiek tiek oficialokas. Viskas baigdavosi literatūriniais vakarais. Po vakarų, žinoma, dažniausiai būdavo geriamas alus, juk Biržų kraštas. Aš buvau dar moksleivis, bet alų gerdavau. Ten vykdavo ir kūrybos svarstymai, ir rajoninio laikraščio konkursai. Pirmą savo eilėrašį „Komjaunimo bilietas“, laimėjusį premiją, parašiau penkiasdešimt ketvirtais metais. Atsimenu dar pradžia: „Myliu aš ją – nedidelę knygelę.“ Daug esu prirašęs pagal to meto Biržų (provincijos) lygį. Aišku, iš pradžių politikos buvo daugiau negu poezijos; vėliau – meilės eilėraščių. Lankydavosi Spudas, kadangi buvo biržietis. Jis siūlė eilėraščių. Iš Vilniaus atnešdavo tokių naujesnių vėjų. Jo poezija iš tikrųjų buvo rimtesnė – lyrinė. Jo garsioji daina – „Susitikt tave norėčiau vėlei.“ Bet mes lygiomis teisėmis tuose konkursuose dalyvaudavome. Ir aš kartais nurungdavau Spudą turbūt dėl savo idėjiškumo ar dėl ko.

R. K.: Pavyzdžiui, Martinaitis atsimena, kad kai jis pradėjo domėtis literatūra, poezija, tai visiškai nebuvo ko skaityti. Ar prisimenat, apie kokią lietuvių poeziją Jūs kalbėdavote? Dėl ko ginčydavotės?

K. N.: Jau sunku pasakyti. Lektūros ratas iš tikrųjų nebuvo platus. Buvo to meto tarybinė poezija. Aš baigiau Biržų mokyklą penkiasdešimt septintais metais. Po penkiasdešimt šeštų metų pasirodė Mieželaitis, Baltakis, Širvys. Jau būta naujų knygų. O iki tol buvo Antanas Venclova, Valsiūnienė.

R. K.: Ar Salomėja Nėris buvo?

K. N.: Salomėja Nėris buvo. Mokykloje buvo literatūros kursas, tai – mokyklinė klasika. Mokykloj mes skaitėm Maironį, Donelaitį, vėliau, žinoma, Janonį. Janonis, beje, su Biržais susijęs. Tokia buvo literatūra. Vėliau jau mokykloj daugiau pradėjau domėtis rusų literatūra. Jeseninas tada atėjo. Mėgau Majakovskį, jis man ilgą laiką patiko, ir dabar jis yra įdomus. Biržuose buvo toks mokytojas – Kostas Snarskis, kuris pasirašinėjo Žvaigždulio slapyvardžiu. Trečiajame dešimtmety jisai išleido savo pirmą knygą ir už prokomunistinę veiklą buvo net suimtas. Vėliau iš Kauno persikėlė į Biržus. Jis dalyvaudavo tuose vakaruose labiau kaip skaitovas ir vertėjas. Iš jo aš tada ir apie Pasternaką sužinojau. Bet tai buvo tokia paviršutiniška pažintis. Lektūros ratas iš tikrųjų buvo neplatus: oficialioji lektūra – to meto lietuvių tarybinė poezija.

R. K.: Tai tabu tada ir nebuvo?

K. N.: Taip. Tada mokykloj, net ir universitete išėivijos poezija buvo nežinoma žemė. Apie prieškarinę poeziją (Brazdžioni) kažką girdėjau, bet nebeatsimenu, ar aš buvau ką skaitęs, ar ne.

R. K.: Žmonės, stodami į aukštąsias mokyklas, žinodami, kad filologijos mokslai tokie ideologizuoti, turėjo apsispręsti: ar rinktis literatūrą, ar kokią nors techninę specialybę. Kaip Jūs sprendėt tą klausimą?

K. N.: Man tas ideologizavimas per daug netrukdė. Aš, išauklėtas lietuvių tarybinės poezijos, jaučiausi tarybinis poetas. Ir tie oficialūs idealai, kurie buvo skelbiami (socialinės lygybės ir panašiai), man atrodė įtikimi. Aš nuoširdžiai tikėjau Tarybų Lietuva ir kad čia kuriamas naujas gyvenimas. Jei matytumėt, rajoninėj spaudoj yra mano ideologiškų eilėraščių, agituojančių už kolūkius. Pavyzdžiui, „Kepurė“ – toks eilėraštis apie nedorą valstietį, kuris nenori stoti į kolūkį. Konflikto dėl to, kad filologija pernelyg ideologizuota, man tada nekilo. Apsisprendžiau stoti į universitetą, kadangi rašiau eilėraščius ir Biržuose jau buvau pripažintas poetas. Man atrodė, kad, toliau pasimokęs universitete, daugiau sužinosiu apie literatūrą ir tapsiu kaip reikiant poetu. Tokie buvo mano akstinai.

R. K.: Nebežinau, kas pirma – Jūs ar Bučys – esat pasakoję, kaip auginot barzdas ir norėjot važiuot į Kubą. Tai tada dar toks tikėjimas buvo. Jūs ir pats savo prisiminimuose esate sakęs. Ypač kai Venclova kalbėjo Kolonų

salėje, Jums jo laikysena padarė išpūdį, ir lyg kažkas pradėjo keistis. Kaip universiteto metais tas pasikeitimas įvyko?

K. N.: Taip, plėtėsi akiratis. Pagaliau aš faktiškai mečiau tuos savo grafomaniškus eiliavimus, pajutęs, kad poezija – kažkas kita. Dingo noras būti poetu. Aišku, paveikė ir tos paskaitos. Mums dar pasisėkė – paskaitas skaitė ir Lukšienė, ir Zaborskaitė, ir Kostkevičiūtė. Aš lankiau Kostkevičiūtės poezijos seminarą.

Mes kurse buvome keli (aš, Bučys, Mikailionis), kurie vaikščiojom kartu tokiom kepurėm su snapeliais (barzdas vėliau auginom). Mus visi vadino futuristais. Mūsų idealas buvo Majakovskis. Mikailionis labai mėgdavo Brechtą. Visi mėgom būtent tokią socialiai angažuatą poeziją.

Aš tame minėtame poezijos seminare ir polemizavau su Kostkevičiūte. Ten, rodos, vyko Putino seminaras – apie „Vergą“. Analizavau jį iš marksistinių pozicijų – kad tai yra abstraktu, atitrūkęs simbolizmas, ir taip toliau. Bet po truputį tas dogmatizmas silpnėjo. Nors vis tiek tokia linija lyg ir išliko (aš pas Lisenkaitę rašiau savo diplominį darbą apie Vytauto Montvilos poemas).

Tris kursus buvau komjaunimo organizacijos sekretorius. Ten buvo visokios veiklos. Ne tiek tos veiklos. Bet vis tiek planuojam – kažką reikia veikti. Staiga buvom sugalvoję, kad reikia komjaunuoliams imtis ko nors rimčiau, ne tik budėti gatvėse, prie gatvių perėjimų. Tada dar pirmam ar antram kurse, kai Lebedys dėstė senąją literatūrą, papasakojo, kad Bretkūno Biblijos vertimo rankraščiai yra ne Lietuvoj – Vokietijoj. Yra tiktai mikrofilmas, kuris gali dingti, neišlikti. Reikėtų, kad tie rankraščiai būtų perrašyti, užfiksuoti. Mes ir įtraukėm į savo komjaunimo veiklos planą perrašinėti Bretkūno Bibliją. Mus tada baisiausiai išjuokė partorgas, visa partinė valdžia – komjaunuoliai ims perrašinėti Bibliją!

Kai buvo Kubos įvykiai, vėl pasidaviau propagandai, kad reikia ginti laisvės salą. Pradėjau mokytis ispanų kalbos. Neatsimenu, ar Bučys irgi mokėsi ispanų. Bet žinau, kad Andriuškevičius tuo pačiu metu mokėsi šios kalbos. Mes visi galvojom ten važiuot padėt.

R. K.: O ar tie galvojimai apie Kubą buvo rimti?

K. N.: Tuo metu – taip. Niekas nerinko padėjėjų. Bet jeigu būtų rinke, galas žino, gal būčiau važiuavęs, iš dalies – dėl avantiūros ar dėl ko.

Na, ir, žinoma, tas Tomo Venclovos svarstymas, kuris vyko Rašytojų sąjungoj, kur jis gynė savo poeziją. Aš išgirdau iš jo Pasternako, Mandelštamo vardus. Supratau, kad yra kažkokia kitokia poezija. Tie Venclovos argumentai tada mane įtikino. Buvo užsipultas universitete

rengiamas almanachas „Kūryba“. Tumelis ten dalyvavo. Aš – irgi, nes turėjau ryšių su komjaunimo veikėjais, kurie daužė tą almanachą. Lyg ir toj pusėj buvau. Bet tada atrodė, kad kiti argumentai pradėjo mano galvoj krebždėti, kad kažkas yra.

Vėliau po truputį mano idėjinės pažiūros kito – labiau jau Rygoje, kai aš buvau aspirantūroj. Bendravau su jaunesniais studentais rusistais. Siniavskis, prieš patekdamas į kalėjimą, skaitė paskaitas. Ten susipažinau su rusų formalistais. Su Lotmanu – jo mokyklos atgarsių jau radosi. Tai buvo toks rimtesnis literatūrinis pasirengimas.

O universitete buvo Saucos poezijos seminarai, kur pristatydavo modernią poeziją.

Tokią esminį lūžį sunku užfiksuoti. Dar aspirantūros metais ir po aspirantūros, kai pradėjom rašinėt (ir su Pakalniškiu, ir su Bučiu), mes visi tada buvom tokie pusiau oficialūs kritikai – kairuoliški. Na, kaip sakiau, pradėjo keistis simpatijos.

R. K.: Aš dabar prisiminiū Jūsų recenziją apie, man atrodo, pirmą Apučio knygą. Jūs pasigendat to, ko oficialioji kritika tarsi ir turėtų pasigesti – tikroviškumo, socialinio aktyvumo.

K. N.: Šitos recenzijos buvo parašytos dar iš tokių... Vėliau, septintam dešimtmety, kai aš pradėjau domėtis Vaičiūnaitės knygomis, rašiau jau kitaip.

R. K.: Skaitant to meto recenzijas, visą laiką įdomu štai kas. Jūs dažnai ir Gedą, ir kitus vis tiek bandydavot šiek tiek patempti į socialistinio realizmo pusę arba kaip nors parodyti, kad jie yra galimi, nėra svetimi tam tokiam oficialiam pasaulėvaizdy. Kur kritikas bando sąmoningai patempti ir kur jis tai daro galbūt ir nuoširdžiai?

K. N.: Nuoširdžiai aš tikrai netempiau. Kai bandžiau parašyti apie Gedą – čia jau buvo demagogija, skirta oficialiai kritikai, kadangi buvo šito raugo. Kaip tik priešingai – parodyti, kad jie yra ir socialūs, ir nesvetimi. Bet tuo metu tai buvo vadinama žaibolaidžiais. Kad išeitų recenzija, reikėjo kokių nors deklaracijų, lojalumo santvarkai.

R. K.: Ir kad pati recenzija išeitų ir kad tas poetas būtų labiau įteisintas.

K. N.: Taip. Čia – du dalykai: vienas dalykas – bandyt apginti, o be to – pati recenzija. Be tų žaibolaidžių nebūtų jos išėjusios. Septyniasdešimt antrais metais aš recenzavau visas puolamas knygas – ir Tomo Venclovos

„Kalbos ženklą“, ir Gedos „Giesmes“, ir Juškaičio „Žibutę“. Dėl Tomo Venclovos aš tų žaibolaidžių, rodos, labai neprikaišiojau. Bet dėl Gedos... Kadangi prieš tai buvo parašytas Areškos straipsnis „Chaso poetizavimas“, aš su juo polemizavau. „Pergalės“ redaktorius – Baltakis. Faktiškai jis ir mano pusę palaikė. Bet kartu jis kreipė į tai, kad būtų išlaikyta ta linija. Tada turėjau kažką įrašyti. O dėl Juškaičio... Konkrečiai buvo spaudžiama dėl kai kurių sakinių – dėl visko.

R. K.: Iš Jūsų susirašinėjimo su Pakalniškiu suprantu, kad daug tekstų išeidavo su Jumis nederinus? Jūs esat net „Literatūrai ir menui“ rašęs dėl tų pataisymų.

K. N.: Ne itin daug. Po pirmų tokių atvejų aš rašydavau protesto laiškus, tai vėliau jie atsargiau elgdavosi.

R. K.: O kaip vyko pats redagavimas? Pasikviesdavo į redakciją ir sakydavo, kad reikia pataisyti? Ar taisydavo ir rodydavo Jums, kaip čia ką reikėtų įterpti, pridėti ar išbraukti?

K. N.: Kadangi aš tuomet daug rašiau ir įgijau tam tikrą svorį, tai tiesiai neperrašydavo. Jau tada su manim tardavosi – dažniausiai skyriaus redaktorius. Vienu metu Kuzmickas buvo Literatūros kritikos skyriaus redaktorius. Kažkokių labai didelių dalykų ir nebūdavo. Tiktai ypatingais atvejais, kai tokios knygos, kaip mano minėtosios, buvo recenzuojamos. Tada nebe su skyriaus redaktorium kalbėdavausi, o su pačiu Baltakiu. Tas pats būdavo ir „Vagos“ leidykloje. Mano straipsnis apie latvių poeziją pirmiausia buvo išspausdintas „Pergalėj“. Bet vėliau pasirodė straipsnių rinkinys. Užkliuvo „Vagoj“. Reikėjo eit į „Vagą“ (vyriausias redaktorius – turbūt Ambrasas, jis išsakė savo pastabas). Su vyriausiuoju redaktorium nešnekėdavau – su žemesnio rango.

R. K.: Ar tas recenzijas užsakydavo, ar Jūs pas rašydavot ir siūlydavot?

K. N.: Visaip būdavo. Nemažai ir užsakydavo. Ypač vėliau, kai redakcijoje dirbo Ramoškaitė-Gedienė. Jinai nujautė mano skonį, todėl ir siūlydavo autorius. Kartais ir aš pasisiūlydavau parašyti.

R. K.: O dabar pakalbėkim apie Baltakį. Prisimenu Jūsų susirašinėjimą. Pakalniškis viename laiške labai entuziastingai rašė, kaip Baltakis kažkokiam oficialiame susitikime kalbėjo visai kitaip, negu kad privačiai bendraudavot. Ir Jūs iš Biržų rašėt, labai lengvai sureagavot, sakėt: „Čia,

provincijoje, manęs gal tos peripetijos nelabai pasiekia ir nelabai jos įdomios.“ Ką prisimenat apie Baltakį? Koks jis buvo redaktorius, kokia jo pozicija, laikysena?

K. N.: Baltakis turėjo redaktoriaus postą. Vienu laiku jis buvo Rašytojų sąjungos partinės organizacijos sekretorius. O tais laikais tai buvo gana rimtas postas. Greta Sąjungos vadovybės yra partinė organizacija. Pavyzdžiui, kokius kūrybos reikalus ar ką dažnai svarstydavo atviruose partiniuose susirinkimuose. Kviečia visus, kas nori. Ten, žinoma, Baltakis turėdavo tam tikrą užsakymą iš „baltųjų rūmų“, kaip mes vadindavom Centro komitetą. Kas nors kam nors pasirodė įtartina – ar jaunimas ne toks, kaip norėtusi, ar poezija atitrūkusi nuo gyvenimo, ar dar kas. Apie tuos dalykus jis kalbėdavo tada iš tokių grynai valdiškų pozicijų – kaip sekretorius.

Mes kartais mėgdavom paklajot vakarais, susimest pas ką nors. Pakalniškis, Martinaitis, Zalatorius, Aputis. Kartą paskambinom Baltakiui ir nuėjom pas jį. Tada jis jau visai kitaip šneka. Bet neišsižada ir to, ką sakė, nes jis buvo, rodos, „Tiesoj“ išspausdinęs straipsnį. Sakė: „Jūs norit baisiai lengvai gyventi, nenorit mėžt mėšlo. O ideologija – mėšlas, bet, va, mes turim tą mėšlą mėžti, o jūs jau norit baltom pirštinėm tiktai kurti literatūrą.“ Bet ten jis jau šnekėdavo gana atvirai, ir mes jį kaip reikiant prispausdavom.

R. K.: Vienam interviu (jis buvo spausdintas „Metuose“) Platelis pasakojo panašų anekdotą. Kai, nepaskaitęs pirmoj knygoj, parašė „Vagai“ teigiamą rekomendaciją. Paskui paskaitė, parašė neigiamą. Bet „Vaga“ pasirinko teigiamą. Taip pasakė: „Mes po tą mėšlą braidėm, o jūs norit, va, čia baltom pirštinėm...“

K. N.: Pabaigsiu apie Baltakį. Jis buvo oficialus interpretatorius. O kaip redaktoriui jam vis dėlto lietuvių literatūra rūpėjo. Jis turėjo, be abejo, ir literatūros supratimą, ir viską. Tuos mano minėtus poetus jis aiškiai gynė kaip poetus. Kai Tomo Venclovos nepriėmė į Sąjungą, Baltakis buvo už tai, kad priimtų. Jis visą laiką ir buvo tokia kompromisinė figūra. Jam rūpėjo literatūra. Jisai nėjo atkakliai daužyti ko nors, bet jisai jautė pašaukimą.

R. K.: Iš Jūsų susirašinėjimo ir straipsnių išryški tokia kritikos problema, kad, sakykime, „Pergalėj“ yra vienas žmogus, kuris atsakingas už kritiką ir viską reguliuoja, valdo. Nėra tokio kritikos skyriaus, kur dirbtų daug žmonių.

Dar noriu grįžti prie universiteto laikų – klausti apie anksčiau Jūsų paminėtas dėstytojas – Meilę Lukšienę, Ireną Kostkevičiūtę, Vandą Zaborskaitę. Jūs kaip tik studijavot, kai jos buvo šalinamos iš universiteto. Kokia buvo atmosfera tada, kai prasidėjo tie nesklandumai? Ar ateidavo kažkas stebėti paskaitų, ar studentai nejuto įtampos?

K. N.: Viskas vyko per partinę organizaciją. Komjaunimo lyderiai kažką galvodavo, bet konkrečiai studentai to nelabai juto. Zaborskaitė buvo mūsų kurso kuratorė, mes su ja bendraudavom, bet ji, žinoma, nesiskundė dėl tų dalykų. Yra išleista Evaldos Jakaitienės prisiminimų knyga „Gyvenau... ir dar noriu“. Ten ji apie daug ką rašo. Nelabai daug tos informacijos, bet šiek tiek – apie tas permainas, kai išvarė Zaborskaitę ir kai iš Pedagoginio atėjo Mikutaitis. Mes demonstratyviai nelankėm paskaitų. Ten yra tokių detalių.

R. K.: Ar su tomis dėstytojomis bendraudavot po paskaitų?

K. N.: Kadangi aš buvau komjaunimo sekretorius, tai su Zaborskaitė, kaip kuratore, bendraudavau. Aš pas ją ir namie esu lankęsis. Žinoma, tarp mūsų buvo toksai santūrus atviravimas. Manęs turbūt nepažino taip, kad atsivertų. Tai buvo formalus bendravimas. Vėliau jau su Kostkevičiūte mes labiau suartėjom ir daugiau šnekėdavom. O tuo metu – nelabai.

R. K.: Iš Jūsų ir Pakalniškio laiškų (Bučio neradau), kuriuos aš dabar taip įdomiai skaičiau, aiškėja, kad Pakalniškis, Bučys ir Jūs kartu mokėtės?

K. N.: Man rodos, Pakalniškis jau anksčiau buvo pradėjęs studijas. Bučys su Pakalniškiu mokėsi aspirantūroj Maskvoj (ar visai tuo pat metu? Bet kažkuriuo metu – kartu). Pakalniškis grįžo. Tada Bučys palaikė ryšį ir su manim, ir su juo. Jau sakiau, kad mes buvom kairuoliški.

Buvom parašę tokį straipsnį. Mes maištavom prieš Mieželaitį, kai jis gavo Lenino premiją. Mums jis nebuvo priimtinas. Buvo anekdotiška istorija, kai paprašė manęs, kaip komjaunimo sekretoriaus, suorganizuoti Tauro bendrabuty skelbimą, kad visi vyktų į stotį pasitikt Mieželaičio. Paprašiau, amžiną atilsį, Romo Laurinavičiaus, kuris vėliau prie mūsų, futuristų, prisijungė, pagalbos. Jis yra anksčiau mokėsis, bet vėliau išėjęs į armiją, grįžęs. Jis neblogai piešdavo. Sukūrė šaržą – stovi Mieželaitis ant žemės rutulio su tuo savo ištemptu smakru ir ragina mus vykt į stotį. Komjaunuoliai baisiai pasipiktino, kad šaipomasi iš laureato. Mes tada buvom ir tą straipsnį parašę. Juo siekėm ideologiškai įvertinti Mieželaičio poeziją. Galvojom, kur išspausdinti, nes niekas nespausdino. Buvom nunešę parodyti Korsakui, norėjom sužinot jo nuomonę. Korsakas – mano

tetos (Nastopkaitė-Korsakienė – mano teta) vyras. Kol mes su Bučiu Turniškėse, Korsako viloj, žaidėm badmintoną, jis perskaitė straipsnį. Pirmiausiai jis labai sukritikavo mūsų kalbą, subraukė kaip netinkamą. Dėl tų idėjų nieko daug nepasakė, bet išreiškė mintį, kad jaunimui reikėtų žurnalo: „Jeigu jūs turėtumėt savo žurnalą, galėtumėt skelbti, ką norit.“ Matyt, jam atgijo „Trečio fronto“ prisiminimai.

R. K.: Tai tas straipsnis niekur ir nebuvo išspausdintas?

K. N.: Ne, nebuvo. Bet tada Bučys buvo prieš Mieželaitį. Bučienė rašė diplomini darbą apie Baltakį, bet tokį gana rezervuotą. Donatas Sauka net siūlė nepatenkinamai vertinti dėl to, kad per daug sudirbo Baltakį. Bučys visą laiką buvo, na, toks opozicininkas prieš esamą literatūrą. Bet po Maskvos jisai staiga pradėjo ją girti. Kadangi rašė apie šiuolaikinį romaną, jis tapo visų šitų romanistų – ir Bieliausko, ir Sluckio – apologetas. Tada tarp mūsų atsirado tam tikra įtampa. Pakalniškis ir aš buvom kitoj pusėj, o Bučys siekė karjeros šitoj – oficialiojoj.

R. K.: Apie tai kalbama ir Jūsų su Pakalniškiu susirašinėjimuose, kad Bučys, va... Įdomu, kad jūs trise turėjot tam tikrą programą, strategiją. Štai parašo Bučys straipsnį ir sakot: „Ne taip parašė, kaip galvojam, kaip kalbam, kaip įsivaizduojam, kaip reikėtų apie literatūrą kalbėti.“

K. N.: Taip. Jis rinkosi labiau kompromisinią kelią. Vėliau, jau Nepriklausomybės laikais, jis dėl to sudegino visas savo knygas.

R. K.: Dabar pakalbėkim apie žurnalą „Lituanistas“. Institute jis nebuvo niekaip sutvarkytas. Bet Virgis [Gasiliūnas] jį surado. Žurnalas, kaip suprantu, buvo leidžiamas vietoj instituto sienlaikraščio. Pirmam numery suformuluota ambicinga laisva programa, kad „neoficialia kalba dalinsimės savo išpūdžiais, rūpesčiais“ ir panašiai. Ar vyriausiasis redaktorius buvo Zalatorius?

K. N.: Čia ir buvo jo iniciatyva.

R. K.: Jūs pirmame numery rašėte tokį straipsnį apie kritikos problemas. Tas almanachas ėjo, man atrodo, apie trejus metus? Šešiasdešimt šeštų metų gruodį – pirmas numeris, o šešiasdešimt aštuntų metų lapkritį – paskutinis.

K. N.: Faktiškai – apie dvejus metus.

R. K.: Įdomus fenomenas, galvojant apie literatūrinį gyvenimą – tą ribą tarp oficialaus ir neoficialaus. „Lituanistas“ buvo tikrai instituto leidinys. Atrodo, buvo išspausdintas penkiais egzemplioriais. Nebūdavo galima jo išsinešti iš instituto – tokia taisyklė. Bet nežinau, ar tam, kad leidinys būtų visiem pasiekiamas ir skaitomas, ar tam, kad jis nesklistų už instituto ribų?

K. N.: Ar buvo parašyta, kad negalima išnešti?

R. K.: Taip, vienam numery įdėtas toks raštelis: „Negalima išsinešti, gražinkite paskaitę kuriam nors redkolegijos nariui tą numerį.“ Ar to neprisimenat?

K. N.: Matyt, dėl to, kad nepradingtų. Gerai nepamenu.

R. K.: Galvoju, kas buvo „Lituanistas“? Nors jisai turi visas regalijas – kad leidžia Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto partinė komjaunimo ir profsajungos organizacijos. Visos tos pažymos buvo. Bet buvo ir tarsi toks noras susikurti sau erdvę laisvesnėm diskusijom, ar ne?

K. N.: Na, taip. Čia buvo Zalatoriaus sumanymas. Man rodos, kad Zalatorius buvo paskirtas to sienlaikraščio redaktoriumi. Tokia sovietinių laikų realija, kad sienlaikraščiai yra leidžiami ir mokyklose, ir įstaigose – visur. Zalatorius sako: „Išsileidžiam tada laikraštuką. Išsispausdinam.“ Poligrafinį viršelį, kad būtų rimčiau, man rodos, padarė Arūnas Tarabilda. Iš karto pirmas sumanymas buvo daugiau rašyti tik apie instituto gyvenimą. Bet jeigu matei medžiagą – mūsų tai netenkino. Mums tai buvo galimybė kalbėti ir plačiau – ko ir taip negalima viešoj erdvėj. Mes net diskutuodavom redkolegijoje, ar galima. Mum net buvo prikišta. Amžiną atilsį, Jokimaitienė sakė, kad gal dėl atsargumo nereikėtų svarstyt klausimų, kurie nesusiję su institutu. Korsakas irgi stengdavosi laikraštį skaityti, bet palaikė ir platesnius užmojus. Gal „Pergalėj“ polemizavau su Gineičiu.

R. K.: Minėjot tas diskusijas. „Lituanistas“ buvo svarstomas šešiasdešimt aštuntais metais. Tarsi ir pritarta tolesniam leidimui, bet paskui jis jau nebeapsirodė. Paskutiniam numery kalbama, kad, „darbą apsunkena pernelyg smulkmeniška visuomeninė organizacijų globa ir dėl to nė vienas numeris nebuvo išleistas be ilgų svarstymų, nereikalingo nervinimosi.“ Jūs

priklausėt redkolegijai. Ar prisimenat tas diskusijas? Dėl ko „Lituanistas“ paskui nebebuvo leidžiamas?

K. N.: Pabaigos, tiesą sakant, nelabai atsimenu. Bet šita užuomina vis tiek ne šiaip įrašyta. Partinė organizacija (bet kas tada buvo partinės organizacijos sekretorė – arba Barauskienė, arba Kerbelytė?) skaitė ir pareiškėdavo tam tikrų pretenzijų. Iš tikrųjų reikėdavo ginti savo nuomonę. Iš to sakinio, kurį pacitavai, jaučiu, kad čia yra Zalatoriaus braižas. Bandytas tramdyti, smulkmenišką globojimas, matyt, – todėl pasirodė nelabai prasminga.

R. K.: Atsakydamas į anketą, Jūs minite metodologinį instituto seminarą. Kas ten vykdavo? Kubilius paskui kitoj vietoj rašo, kad galėtų būti atskiras literatū, kalbininkų, tautosakininkų seminaras. Matyt, buvo bendras metodologinis seminaras?

K. N.: Prisimenu, kad metodologinis seminaras buvo. Bet koks santykis tarp kalbininkų ir literatū? Galimas dalykas, kad vienas to seminaro užsiėmimų buvo skirtas kalbos problemoms, kitas – literatūros. Iš kalbos problemų – aš neatsimenu, gal ir nedalyvavau. O iš literatūros – taip. Aš kaip tik tada jau domėjausi struktūralizmu. Kalbėjau apie struktūralizmą, apie Mukaržovskį. Masionis mane supažindino su Mukaržovskiu. Aš tada čekų kalbos pradėjau mokytis. Tame seminare kalbėjau apie struktūralizmą literatūros moksle. Ir kitos panašios temos. Saulius Žukas minėjo, kad, kai aš išėjau, seminaras tęsėsi. Aš jau vėliau iš Pedagoginio, rodos, buvau atėjęs ten dalyvaut.

R. K.: O kaip gaudavot retesnių teorinių knygų, kokių nebūdavo bibliotekose? Kokių autorių? Vis tiek tas Jūsų autoritetas Lotmanas turbūt buvo nedraudžiamas?

K. N.: Ne, ne.

R. K.: Vieną tokį seminarą Jūs man minėjot, kad buvo atvažiavęs TSRS Mokslų akademijos narys korespondentas Bušminas.

K. N.: Žinau, kad toks buvo. Bet neatsimenu, ką veikė, ką šnekėjo. Rodos, kad jisai man didesnės įtakos nepadarė.

R. K.: Dar vienas keistas dalykas, kurį radau Jūsų archyve. Septyniasdešimt trečiais metais Jūs ėjot kalbėti į CK, na, savotiškai teisintis, kodėl kritikai

nerašo apie revoliucinę poeziją, apie revoliucinę literatūrą, kodėl tiek mažai dėmesio skiria politinei lyrikai. Apskritai tas vaikščiojimo į CK faktas. Aš galvojau, kad ten vaikšto tikrai vyriausieji žurnalų redaktoriai, žmonės, užimantys svarbias pareigas. Kas atsitiko, kad septyniasdešimt trečiais metais, kaip tik dar po tų visų Jūsų recenzijų, Jūs ten ėjote, savotiškai teisinotės, kad lyrikoje yra to socialumo ir kad apie tai kalbama galbūt ne taip tiesiogiai?

K. N.: Kiek prisimenu, tai nebuvo toks asmeninis mano vizitas į CK. CK Literatūros skyrius rengė kažkokį pokalbį. Sukvietė kalbančiuosius. Kiekvienas dėstė savo požiūrius. Aš tokiam pokalbyje ir dalyvavau. Be manęs, dalyvavo ir Areška. Nebeatsimenu dabar jau personalijų. Iš CK, man rodos, kalbėjo Bielinis. Jis buvo skyriaus vedėjas. Jie kėlė savo reikalavimus. Tai nebuvo taip toks pokalbis. Bet dalyvavimas jų organizuotame pokalbyje. Tokie pokalbiai kartais būdavo rengiami.

R. K.: Kubilius viešai atgailavo dėl savo klaidų. Jūs vieno interviu (buvo dar žurnalas „Knygnešys“) tokiam prisiminimų gabalėlyje sakėt, kad labiausiai gaila dėl priverstinių kompromisų. Bet Jūs turbūt tų kompromisų tiek ir tepadarėt, kiek reikėdavo tam, kad tekstai pasirodytų? Nebuvo kokių nors viešų pasiteisinimų, kaltės pripažinimų – tokių deklaracijų?

K. N.: Ką reiškia toks pasakymas – „nebuvo“? Mano didžiausias kompromisas vis dėlto buvo straipsnis apie išeivijos kritiką – „Iliuzijų veidrodyje“¹. Istorija buvo tokia. Tuo metu Pedagoginiam institute buvo rengiama konferencija apie išeiviją. Mano pozicija Pedagoginiam institute dėl idėjinių pažiūrų buvo nelabai stipri. Kadangi priekaištavo dėl recenzijos apie Juškaitį, manęs kartu su Kubilium neišleido važiuot į Lenkiją – slavistų suvažiavimą. Mes tada kartu rašėm dvilypį pranešimą, aš tikrai prikabinau latvius prie lietuvių. Iš pradžių Kubilius manė, kad jo neišleis, bet mane išleis. Pyktis dėl jo jau buvo ataušęs, o Rimkus buvo įsiutęs. Tada Aničas pasiūlė man parengt pranešimą apie išeivijos kritiką. Na, ir aš dėl įvairių sumetimų sutikau. Vienas dalykas – dėl progos pažint išeivijos kritiką, nes daugiausia išeivijos literatūros buvo Šarmaičio vadovaujamo Partijos istorijos instituto spec. fonde. Buvo ir kituose spec. fonduose, bet ten jau faktiškai buvo kompletas. Aš gavau priėjimą prie tos išeivių literatūros. Rašiau pranešimą. Aišku, turėjau kritikuot, kaip jie neva iškreiptai vaizduoja lietuvių tarybinę literatūrą. Bet kartu pateikiau daug medžiagos, citatų, kad matytų, ką jie iš tikrųjų rašė. Taip būtų viskas ir

¹ Kęstutis Nastopka, „Pro iliuzijų langą (Emigracijos kritika apie lietuvių tarybinę literatūrą)“, in: *Pergalė*, 1985, Nr. 8, p. 133–141.

pasibaigę, bet tada Aničas spaudė mane, kad išspausdinčiau šitą straipsnį „Pergalėj“. Išeit į viešumą – tai, žinoma, paliudyti, ką tu kalbėjai siauresniame rate. Aš tada abejojau, kaip man elgtis, ir tariausi su savo bičiuliais. Aputis sakė: „Rašyk. Dabar vien Kazakevičius rašo, jis nieko nesupranta, nieko nepasako.“ Aš jam parodžiau savo pranešimą. Sako: „Daug informacijos. Žmonės paskaitys, žinos, kas yra.“ Bložė irgi sakė taip: „Labai gerai tu žaidi tą dvigubą žaidimą, bet kam reikės, tas supras, kaip reikia.“ Zalatorius, priešingai, sakė: „Nelįsk, netepk rankų. Apsimesk, kad sergi, negali, ir nerašyk.“ Aš pasvarstęs vis dėlto nusprendžiau parašyt. Išėjo tas straipsnis „Iliuzijos veidrodyje“. „Metmenyse“² Šilbajoris į jį reagavo ir parašė apie du Nastopkos veidus – kuris yra supratingas ir ne, ir taip toliau. Vėliau mes su Šilbajoriu kalbėjomės. Sako: „Suprantu tavo poziciją. Gal reikėjo reaguoti ir priimti kaip rimtą dalyką.“ Vis tiek tai buvo tam tikras kompromisas. Kitaip nepavadinsi – eit su velniu obuoliaut.

R. K.: Nežinojau, net neįsivaizdavau, kas yra CK. Pasirodo, kad ten buvo Literatūros skyrius?

K. N.: Buvo. Nežinau tikslaus pavadinimo – Literatūros ar Literatūros mokslo – skyrius, bet buvo. To skyriaus vedėjas visą laiką tuo rūpinosi. Ten buvo Stasys Šimkus, vėliau Bielinis, Renčys. Sigitas Renčys – jau prieš pat Atgimimą. Mes Pedagoginiam rengdavom tokius „Literatūrinius rudenius“. Pasikviesdavom rašytojų. Saja dažnai lankėsi. Saulius Šaltenis ten paskaitė tokį antistalinistinį apsakymėlį. Po to jį kažkas iš tų dalyvių paskundė Centro komitetui. Ten jis turėjo aiškintis. Aš įsiutęs nuėjau pas Renčį ir sakau: „Kokie čia skundai? Nėra jokio pamato!“ Tada Aničas irgi palaikė šitą skundą. Aš sakiau Renčiui, kad reikia kažką padaryt. Jis mane nuramino, bet, žinoma, nieko nepadarė.

R. K.: O ar teko turėti reikalų su kitom tokiom, kaip aš įsivaizduoju, baisiom institucijom – KGB, Glavlitu?

K. N.: Su Glavlitu tiesioginio ryšio aš neturėjau. Man rodos, ten asmeniškų kontaktų net su redaktorais nebuvo. Jie atsiunčia subraukytą tekstą – „šitą viską išbraukit, išbraukit.“

R. K.: Prisimenu, Geda yra sakęs: „Pastatai butelį tam cenzoriui, ir jisai praleidžia ką nors.“ Bet aš neįsivaizduoju. Negalėjo juk būti tokių asmeninių kontaktų. Jūs sakot, kad tikrai reikalų neturėjot.

² Rimvydas Šilbajoris, „Kad iliuzijos išsisklaidytų“, in: *Akiračiai*, 1985, Nr. 10 (174), p. 10–11.

K. N.: Aš neturėjau. Na, gal. Ten dirba žmonės. Neįsivaizduoju, kad Geda, nuėjęs į Glavlitą, statė butelį. Bet kur nors kitur, kokioj kavinėj, jis galėjo pastatyt cenzoriui butelį. Juo labiau, jeigu žinojo, kad jo knyga ten svarstoma. Tai, ko gero, įmanoma.

R. K.: KGB – tokia institucija, kur visi pasakoja, kad ten ėjo nėjo arba nieko nežino. Ar buvo Jus kada nors iškvietę?

K. N.: Iškvietę manęs nebuvo. Bet manim domėjosi. Pas mane kelis kartus buvo atėjęs vienas kapitonas, kažkoks Juozas. Pirmą sykį jis atėjo, nes norėjo sužinoti mano nuomonę apie Tomą Venclovą. Aš kažką atsakiau, jokios konfidencialios informacijos nepateikdamas. Atsakiau, matyt, girdamas Venclovą. Kapitonas šiek tiek nusivylė ir kurį laiką manim nebesidomėjo. Bet po šito straipsnio, ypač kai „Metmenyse“ reagavo Šilbajoris, vėl manim susidomėjo. Jie norėjo, kad aš nuvažiuočiau į Šviesos-Santaros suvažiavimą imtis žygių. Vėl tas (nežinau kas – majoras ar kapitonas) pradėjo lankytis. Vieną sykį dovanų atnešė net kažkokį italų Renesanso albumą. Bet nieko absoliučiai neklausinėdavo. Skaitė tą straipsnį ar liepė man nueit pas Kazakevičių pasiimt, kad perskaityčiau, nesvarbu.

Buvo išėjęs jaunujų išėivijos poetų leidinukas „Keturi“. Tada dar vienu metu paprašė: „Parašykite recenziją, kaip vertinti.“ Kokia buvo situacija? Vis tiek aš dirbau Pedagoginiam institute. Buvo galima pasakyti kategoriškai: „Aš su saugumu nebendrauju.“ Bet tada mano karjerai Pedagoginiam – na, nebūtinai galas, bet, aišku, tai turės reakciją. Aš parašiau tokią normalią literatūrologinę analizę, parodžiau, kuo jie įdomūs. Kad reikia jais domėtis, su jais kontaktuoti – išvados buvo tokios. Šitas dokumentas, jeigu jisai yra KGB archyvuose, gali būti mane kompromituojantis įrodymas. Bet tuo viskas nesibaigė.

Vėliau, kai Šilbajoris atvažiavo į Lietuvą (su juo nebuvau pažįstamas), aš gydžiau kojų grybelį – Bokšto gatvėj gulėjau su nuplėštais nagais (dabar jau švelniau plėšia, o tada – kruvini nagai). Tas kapitonas ateina pas mane į ligoninę: „Va, Šilbajoris yra universitete. Reikia, kad jūs nueitumėt.“ Sakau: „Aš negaliu kojų apsiaut, kur aš nueisiu.“ „Nieko, – sako, – atvažiuos mašina, jus paims ir nuveš.“ „Ne, – sakiau, – neisiu.“ Po to jau baigėsi.

Išskyrus vieną epizodą. Kai aš septyniasdešimt pirmais metais gavau komjaunimo premiją už savo „Lietuvių ir latvių literatūrų ryšius“³. Na, ten buvo šokie tokie pinigai. Kelis kartus aš ją laisčiau – Pedagoginiam ir su

³ Lietuvos komjaunimo premija už studiją „Lietuvių ir latvių literatūrų ryšiai“ gauta 1974 m. Studija išleista Vilniuje, 1971 m.

savo draugais. Aš tada gyvenau Žėručio gatvėj (tokiam vienam kambarėly mes trise gyvenom). Buvo atėję Pakalniškis, Aputis, Geda, Martinaitis, Samulionis, Zalatorius. Gėrėm, gerokai visi įkaušom. Aputis įkaušęs pradėjo daryt cirkus. Pirmiausia prapjovė Pakalniškiui šlipsą. Pakalniškis pasipiktino. Aputis ir savo šlipsą prapjovė. Tada Aputis vėl pradėjo pjaut Pakalniškį, nes jo žmona dirbo parduotuvėj ar kažkur. Pakalniškis sėdėjo prie stalo. Toks mažas staliukas buvo. Už kojų pakėlė tą staliuką ir apvertė – su taurėm, kava. Tada Geda, neištvėręs šitokio indų daužymo, pačiupo už skvernų Pakalniškį ir įstūmė į sekciją – sudaužė visus sekcijos stiklus. Buvo toksai girtas vakaras. Po to tas gandas kažkaip pasiekė saugumą. Manęs nekviėtė, nors visa tai vyko mano kambary. Bet Gedą ir gal Pakalniškį, man rodos, kvietė aiškintis, apie ką ten buvo kalbama. Saugumui atrodė, kad čia – galbūt kokie nors ideologiniai ginčai, ir jiems buvo įdomu.

R. K.: O su kuo Jūs tada ten gyvenot?

K. N.: Buvo du žmonės: vienas – chemikas, jau, amžiną atilsį, miręs Gelminas Garbauskas; o kitas – fizikas. Aš pirmas ten apsigyvenau. Vėliau jie atvažiavo. Kurį laiką taip senberniškai gyvenom.

R. K.: Natūraliai dabar galvoju apie tą neoficialų literatūrinį gyvenimą. Ar jis toks apskritai buvo? Ar galima sakyti, kad buvo? Kaip Jūs jautėtės? Aišku, buvo Jūsų bendrija, kur jūs dalijotės išpūdžiais, vertinote. Jūs laiškuose netgi gana atvirai reiškiate nuomonę, kaip kas Jums atrodo. Pagalvojau, kad tai gana rizikinga, nes tuos laiškus galėjo ir skaityti.

K. N.: Tokios baimės nebūdavo. Cenzūruodavo, kai jau patenkdamo į akiratį. O tikrinant kiekvieną laišką – cenzorių armijos reikėtų.

R. K.: O ar tie kritikų ir rašytojų rateliai buvo atskiri, ar jie susiliedavo?

K. N.: Ne, atskirų kritikų ratelio nebūdavo, tik asmeninė draugystė. Visi literatai vienas kitam simpatizuoja, yra artimų pažiūrų. Mes kartais susieidavom įvairiausiomis progomis ar pas vieną, ar pas kitą. Po kokio susirinkimo Rašytojų sąjungoj nusprendžiam pratęsti, užgriūnam pas ką nors. Pas Petkevičių kelis kartus esam užgriuvę. Jis tada irgi buvo toks maištaujantis. Su juo diskutuodavom. Mikelinškas kartais prisijungdavo. Dubultuose esam buvę kartu – Bložė, Mikelinškas, aš. Su Geda bendravom ir asmeniškai. Bet dažnai – šitam rate. Vieną vakarą, žinau, nebeatsimenu, kokiū akstinu, nuėjom pas Lankauską, va, maždaug tokia chebra ir išgėrėm

vyno. Aš tada užmigau. Jie visi diskutavo. Aš pramiegojau penkias valandas su taure vyno rankoj. Ar tai vadintina neoficialiu gyvenimu? Na, tam tikra prasme – taip. Tai buvo tokie asmeniniai ryšiai, kurių nelietė visa šita oficialioji aplinka. Mes ten kalbėdavom atvirai – viską, ką galvojom, kas mums rūpėjo. Albinas Žukauskas kartais prisijungdavo. Pas mane namuose ir kitur jis yra buvęs. Judita Vaičiūnaitė nelabai tose boheminėse išvykose dalyvaudavo, bet ji – irgi kažkur arti.

R. K.: Ar Aušra Sluckaitė tame ratelyje būdavo? Ar su ja turėdavot bendrų reikalų, susijusių su teatru, vertimais?

K. N.: Aušra Sluckaitė sukosi šiek tiek kitam rately. Su Vaičiūnaite jos, be abejo, buvo artimos. Bet mes nebuvom tokie labai artimi.

Be to, dar buvo jaunųjų rašytojų stovyklos, organizuojamos komjaunimo. Birštone buvo tokia stovykla. Ten susiburia atskiras ratas. Pasikviečiam kokį nors ideologą. Zimanas, „Tiesos“ redaktorius, buvo atvažiuavęs. Mes ten kaip reikiant jam pirtį surengėm.

R. K.: Kalbant apie stovyklų gyvenimą, esu radęs vieną nuotrauką su Zimanu. Metų dabar tiksliai nepasakysiu. Stovykla Nidoje, visi susėdę, sugulę. Zimanas stovi, šneka.

K. N.: Ten atvažiuodavo ir eilinių CK atstovų. Ir dailininkų turbūt ten būdavo, aš nebeatsimenu, gal ne vien rašytojų. Jaunųjų menininkų stovykla. Nežinau, CK skyrius, o gal kamjaunimas organizuodavo.

R. K.: O kavinių neminit? Ar Jūs neidavot į kavines?

K. N.: Nueidavom kartais.

R. K.: Kai kiti pasakoja, vis tiek dažniausiai kalba apie maršrutus, kurie driekėsi nuo vienos kavinės ligi kitos. Jūs, atrodo, labiau eidavot vienas pas kitą?

K. N.: Esam buvę „Literatų“ kavinėj, užsukdavom į Rašytojų sąjungos kavinę. „Palangos“ kavinėj su Širviu esam sėdėję. Būdavo ten tokių susiėjimų.

Vieną kartą vos į blaivyklą nepatekau. Mes išėjom iš „Literatų“ kavinės. Ten buvo Širvys, Vladas Šimkus, aš, dar kažkas. Dabar neatsimenu, ar Vladas Šimkus (Širvys negalėjo), ar kas trenkė butelį į žemę – tada privažiavo milicija ir nusitaikė į Vladą Šimkų. O aš kolegiškai sakau: „Aš

irgi važiuoju. Čia – poetas.“ „Gerai, jeigu nori, sėsk ir važiuojam.“ Nuvežė į tą blaivyklą Kosciuškos gatvėj. Iš pradžių Šimkų uždarė į kitą patalpą. Sako: „Pereik grindimis tiesiai.“ Aš perėjau. Sako: „Jeigu nori, dink iš čia.“

R. K.: Aš taip įsivaizduoju kavinių gyvenimą: jeigu nori rašytoją sutikt, eik į tą ar kitą kavinę – greičiausiai rasi.

K. N.: Bijau taip aiškiai paliudyti. Bent mano gyvenime kavinių fenomenas yra labiau antraeilis. Yra įvairių kavinių. Štai „Neringos“ kavinė – su savo taisyklėmis, kaip masonų ložė, kur rinkdavosi pastovus ratas. O kitur – klajojanti publika. Žinoma, literatai susitikdavo ir kavinėse. „Poezijos pavasariai“ dar vykdavo ten. Su išgėrimais, visokiom diskusijom ir polemikom po skaitymų.

R. K.: Jūs važinėdavot kaip kritikas?

K. N.: Taip, važinėdavau.

R. K.: Kokias funkcijas Jūs ten atlikdavot? Ar skaitydavot vertimus?

K. N.: Ne. Atrodo, kalbėdavau apie poeziją.

R. K.: Kokia būdavo tų išvykų atmosfera? Viena vertus, turbūt būdavo laisviau kalbama, bet, kita vertus, – visur yra tos ausys. Ar apie tai per daug nebuvo galvojama?

K. N.: Ten būdavo laisviau – toks laisvas pabendravimas, pagėrimas.

R. K.: Vienais metais iš Bložės gavote tris atvirlaiškius. Jus sveikina su Kalėdom ir Naujaisiais metais. Bet, kaip dažniausiai būna, Bložė pradeda pasakoti apie visokias savo bėdas. Visuose trijuose atvirlaiškiuose jis sako, kad blogai jaučiasi, kad jį nugydė. Jis sudarinėja savo „Raštų“ komisiją. Martinaitis, Geda ir Jūs į tą komisiją esat įtraukti. Martinaitis paskirtas vyriausiuoju komisijos nariu kaip daugiausia žinantis apie jo kūrybinius sumanymus. Neseniai išleistoje knygoje Platelis prisimena, kaip važiavo pas Bložę. Jie turbūt buvo pakeitę butą, šventė įkurtuves. Bložė, kaip ligonis, guli atskiram kambary. O ten visi po vieną eina, o viskas vyksta kitam kambary. Turbūt labai dažnai pasitaikydavo tokie, sakykim, Bložės ligos paūmėjimai? Ar jis kalbėdavo apie tai? Kaip rimtai Jūs reaguodavot? Ar žinodavot apie jo dažną įprotį skūstis silpna sveikata?

K. N.: Na, čia, matyt, – jo liga. Jeigu liga, tai – atskiri etapai. Mes irgi buvom kažkada nuvažiavę į Druskininkus jo aplankyti, ir dailininkas Linas Katinas buvo. Bložė visą laiką buvo ligotas ir apie tas ligas pasakodavo. Bet aš gana rimtai priimdavau. Atsimenu, man buvo jis net kažkada savo tekstus davęs, kad jie kažkur gali dingti. Aš arba pradanginau, arba atidaviau į Literatūros archyvą. Mes su Bložė vienas kitą palaikydavom. Aš apie daugelį jo knygų rašydavau. Jis būdavo patenkintas.

R. K.: Prisimenu, vieną kartą jis rašė Jums dėl „Poezijos pavasario“, kai sudarinėjęt jį gal septyniasdešimt antrais metais. Teiravosi, kokia tų tekstų situacija. Atrodo, buvo gana svarbu publikuoti savo eilėraščių „Poezijos pavasario“ almanache?

K. N.: Taip, tas leidinys turėjo tam tikrą prestižą.

R. K.: Man atrodo, kad neoficialus literatūrinis gyvenimas daugiausia susijęs su bendravimu, knygų skaitymu. Kadangi nelegalių tekstų beveik ir nebuvo rašoma, o nelegalios knygos jau buvo. Iš kur atsirasdavo tos nelegalios knygos? Kaip jos keliaudavo? Iš kur Jūs gaudavot tokių knygų?

K. N.: Tai čia šiek tiek vėlesniais laikais, kai jau buvo Šviesos-Santaros krepšininkai, kaip juos, rodos, Mockūnas pavadino. Knygas su krepšiais veždavo iš Kazio Almeno, Liūto Mockūno, tarpininkaujant kitiems. Nebeatsimenu, kas iš ten atvežė Radauską. Vėliau Radauskas pateko pas Vladą Šimkų. Aš iš Vlado Šimkaus gavau. Taip tos knygos cirkuliuodavo.

R. K.: Ar yra žmonių, kuriais buvo pasitikima?

K. N.: Taip.

R. K.: O kaip jie tuose krepšiuose atveždavo knygų? Ar jų netikrindavo?

K. N.: Reikėtų specialaus tyrimo.

R. K.: Ar tos knygos buvo su viršeliais, ar ne?

K. N.: Su viršeliais. Kadangi per Maskvą skrisdavo, na, šito gerai nežinau. Bet turbūt kai kurias knygas atvirai praleisdavo. Knygos buvo ir paštu siuntinėjamos. Tada nemaža tų knygų dalis patekdavo į Šarmaičio archyvą. Kai Greimas man siuntė savo žodyną, tituliniam lape užrašė mano

pavarde. Kai yra su autografu, turi pasiekt. Greimas vėliau siuntė savo semiotikos darbus, rašinius.

R. K.: Norėčiau pateikti tokį naivų klausimą. Visi sako, kad yra sąvoka „knyga vienai nakčiai“. Kodėl vienai, kodėl ne dviem? Ar tikrai vienai? Per vieną naktį reikėdavo perskaityt ir gražinti?

K. N.: Na, gal. Bet kai aš gaudavau, tai gaudavau kelioms.

R. K.: Ir kodėl nakčiai?

K. N.: Nežinau. Turbūt kad dieną kitam perduotum. Neturiu čia savo paliudijimų.

R. K.: Ar esat rašęs vidinių recenzijų? Kaip, kas jas užsakydavo? Leidyklos vyriausiasis redaktorius?

K. N.: Ne. Užsakydavo skyriaus redaktorius.

R. K.: Gal galėdavot nujausti, kokios recenzijos nori leidykla – teigiamos ar neigiamos?

K. N.: Nepamenu, kad būtų buvę tokių nurodymų. Paprastai gaudavom recenzuot tą ir tą.

R. K.: Ar prisimenat, kokie būdavo honorarai už vidines recenzijas? Esu girdėjęs, kad nemaži. Ar reikėdavo pasirašyti pasižadėjimą, kad turinys niekur nebus skelbiamas?

K. N.: Nežinau. Kai knyga būdavo išleista, ir skelbt būdavo galima. Aš nesu rašęs daug vidinių recenzijų. Honorarai, man rodos, buvo panašūs kaip ir kitų leidinių.

R. K.: Esat parašęs atsiliepimą, kad nerekomenduojat leisti Keidošiaus knygos. Galbūt tuo metu vidinės recenzijos buvo ir racijos turintis atrankos mechanizmas?

K. N.: Na, taip. Jeigu grafomanas atneša knygą, redaktoriams, norint atmesti, reikėdavo išliet daug energijos, kad tai įrodytų. Bet va – yra neigiama recenzija, ir viskas.

R. K.: Noriu paklaust apie rašytojų ir kritikų santykius. Atrodo, kad Pakalniškis vienam laiške užsimena, kad kritikai yra tokie labiau aptarnaujantys. Skaitydamas jaučiau, kad kritikai turi aptarnauti rašytojus, nėra lygiaverčiai partneriai bent jau tam oficialiam literatūriniam gyvenime?

K. N.: Gal. Taip turbūt ir yra. Na, kaip kitaip? Kritikai vis tiek eina iš paskos – paskui literatūrą. Anais laikais jų tikslas lyg ir buvo padėti įsitvirtinti poetams, apginti kai kuriuos poetus. Tai galima vadinti aptarnavimu. Kritikos, sprendžiančios grynai specifines intelektines problemas, būdavo nedaug. Vėliau, kai susidomėjau semiotikais, gal ir daugiau atsirado tokių metodologinių straipsnių. Tokios kritikos jau nepavadinsi aptarnaujančia. Bet jeigu yra recenzijos, na, tai...

R. K.: Ar kildavo konfliktų su autoriais dėl recenzijų? Bieliauskas buvo lyg ir supykęs dėl diskusijos apie „Kauno romaną“?

K. N.: Tiesioginio konflikto nebuvo. Bet aš irgi parašiau į „Komjaunimo tiesą“ apie „Kauno romaną“. Aišku, jis buvo keliamas ant šakių. Man atrodė, kad ten viskas šakėm ant vandens rašyta. Aš neskaičiau Bieliausko atsiminimų, bet, kiek žinau, Bieliauskas interpretavo, kad čia buvo Zimano užsakymas.

R. K.: Kubilius kalbėjo apie užsakymą.

K. N.: Šito Bieliausko romano priešininkas buvo Vytautas Petkevičius. Ko gero, mes pas jį namuose esam apie tai diskutavę. Tai galima būtų sakyti, kad ne Vytauto Petkevičiaus užsakymas, bet insinuacija. Reikėjo tą parašyti. Tiesioginių atkirčių neatsimenu. Atsimenu tikrai vieną nesusipratimą. Kai rašiau apie kažkurią Roberto Keturakio knygą, recenziją buvau pavadinęs „Tuščiavidurė pilnuma“. Kai išspausdino, išėjo „Tuščiavidurė pilkuma“. Recenziją atsiunčiau ranka rašytą, kai turbūt buvau prie jūros, neskaičiau korektūros. Mano intencija buvo parodyti knygos pretenzijas į pilnumą, kad ir vidurys tuščias. Bet jeigu „pilkuma“ – „tuščiavidurė“...

R. K.: Jūsų archyve radau vieną Jums atsiųstą Puišytės prašymą kažką pakomentuoti, patarti. Ar daug gaudavot iš poetų tokių prašymų?

K. N.: Nedaug, bet būdavo. Puišytė. Jurgelionienė iš Šiaulių atvažiuodavo, vis norėdavo patarimų. Dar kažkas. Bet tie stambesni rašytojai šito neprašydavo.

R. K.: Ar viešumoje ir oficialiame lygmenyje buvo jaučiama tam tikrų rašytojų hierarchija? Kokia jinai yra? Kaip, apie ką galima ar negalima rašyti? Hierarchijos jausmas – ir bendraujant su jais, ir kalbant apie juos? Kokie nors ženklai?

K. N.: Oficialiam lygmeny ta hierarchija šiek tiek keitėsi. Ankstesniais laikais, iki kokių šešiasdešimtų metų, buvo labai akivaizdu, kad, jeigu rašai apie poeziją, tai negali apeit Antano Venclovos ar kitų tokių. Kai dirbau Literatūros institute, buvo išleista poezijos antologija. Rašiau apie įvairius autorius. Ten buvo ir Korsako eilėraščių. Žodžiu, apie Korsaką aš nieko neparašiau. Korsakas pasikvietė ir aiškino, kad nesvarbu, kaip aš būčiau parašęs, bet „pavardžių nepaminėjimas – tai yra politika.“ Jis, matyt, turėjo galvoje tam tikrų pavardžių nepaminėjimo faktą. Ir apžvalginuose straipsniuose juk svarbu, kad dalyvautų tie, kurie laikomi reprezentatyviais autoriais. Na, sakykim, mano knyga „Lietuvių eilėraščio poetika“, kuri buvo disertacija, tai Šilbajoris teisingai rašė: „Neaišku, ar čia yra analizė, ar literatūros enciklopedija.“ Kadangi aš norėjau pateikti ir teorinę apžvalgą, tai kitus autorius (Jokimaitį, Čigriejų) nori – minėk, nori – ne. Bet tokia knyga, aišku, negalėjo pasirodyt be Mieželaičio, Baltakio, Justino Marcinkevičiaus. Buvo tokia politika. Baltakis, kai jis buvo pirmininkas, yra aiškinęsis. Mieželaitis paskambindavo ir priekaištaudavo dėl tų kritikų, kad jie nepagarbiai rašo apie jį. Apie Mieželaitį aš rašydavau gana diplomatiškai. Bet jis, matyt, jautė tam tikrą santūrumą. Mane laikė tokiu įtartinu.

R. K.: Bet tai turbūt – tokios asmeninės Mieželaičio savybės. Marcinkevičius dėl to neišgyveno.

K. N.: Marcinkevičius – ne. Na, ir Baltakis. Negali sakyti, kad neišgyveno. Kai jau Parulskis jį sudirbo, neišlaikė.

R. K.: Paminėjot Čigriejų. Ar Čigriejus – Jūsų bičiulis? Ar jis būdavo tuose Jūsų draugų rateliuose, greta Martinaičio, Apučio?

K. N.: Čigriejus, Jokimaitis – toks ratas būdavo. Bet ne tokiuose boheminuose žygiuose. Su Jokimaičiu mes bendraudavom. Geda, Jokimaitis, Čigriejus, Strielkūnas. Strielkūnas priklausė bohemi, bet ne visai tai. Bakcho garbintojų. Atskira bohema jau ten.

R. K.: Ačiū už pokalbį.

Pokalbį parengė, įrašė, literatūrologą prof. habil. dr. Kęstutį Nastopką kalbino Šiuolaikinės literatūros skyriaus mokslo darbuotojas dr. Rimantas Kmita.

Pokalbis įrašytas: 2012-11-07; iššifruotas ir užrašytas: 2012-12-28.

Pokalbis autorizuotas: 2013-10-07.

Pokalbį šifravo, užrašė dr. Neringa Markevičienė.